

Lieksan kaupunki

Koulujen kriisisuunnitelma

Sisällys

1. Miksi kriisitilanteisiin tulee varautua?	2
2. Yleiset toimintaperiaatteet kriisitilanteissa	2
3. Toiminta äkillisissä kriiseissä, uhka- ja vaaratilanteissa	3
3.1 Onnettomuus koulussa – oppilas	3
3.2 Onnettomuus koulussa – henkilökunta	3
3.3 Kuolemantapaus – oppilas.....	4
3.4 Kuolemantapaus - henkilökunta	4
3.5 Itsemurha (oppilas tai henkilökuntaan kuuluva)	5
3.6 Läheisen kuolema	5
3.7 Vaaratilanne koulussa.....	5
3.8 Koulun ulkopuolinen vakava tapahtuma	6
3.9 Epäily päihteiden/huumeiden käytöstä.....	6
4. Johtamisen periaatteet, yhteistyö sekä työn- ja vastuunjako	7
5. Sisäisen ja ulkoisen viestinnän sekä opetuksen järjestäjän ja koulun välisen tiedottamisen periaatteet.	8
6. Kriisivalmiuden ylläpitäminen.....	8
7. Kriisisuunnitelmaan perehdyttäminen	9
8. Yhteistyötahot kriisitilanteissa.....	9

1. Miksi kriisitilanteisiin tulee varautua?

Koulun on hyvä varautua traumaattisiin kriiseihin, jotka aiheutuvat äkillisestä, odottamattomasta ja epätavallisen voimakkaasta tapahtumasta. Ennalta varautuminen on tärkeää, koska **kriisitilanteissa ihmiset ahdistuvat ja hätääntyvät**. Tyypillisiä tunteita ovat hämmennys, lamaannus, avuttomuus, epätietoisuus ja pelko. Pahimmillaan syntyy paniikki. Kouluyhteisön toiminta järkkyy, arkipäivän rutiini rikkoutuu ja koulutyöhön keskittyminen häiriintyy. Jos kyseessä on hyvin dramaattinen tapahtuma, huhut leviävät ja tiedotusvälineet tulevat paikalle.

Kriisitilanteiden hallintaa helpottavat ja ihmisten ahdistusta lievittävät etukäteen sovitut toimintamallit. Tällöin jokainen tietää, miten toimia ja mistä saa apua. Toimintamalli on kuin kartta, joka helpottaa vaikeassa tilanteessa etenemistä. On hyvä tiedostaa, että järkyttävän tapahtuman vaikutukset koskettavat sekä oppilaita tai opiskelijoita että työntekijöitä. Koulu on erityisen haavoittuvainen yhteisö, koska lapsilla ja nuorilla on vain vähän tai ei lainkaan kokemusta kriisien kohtaamisesta.

Ei ole mukavaa varautua tilanteisiin, joita kukaan ei toivo tapahtuvaksi. **Kriisitilanteen tapahtuessa on kuitenkin myöhäistä enää suunnitella mitään**, siksi toimintamallit tulee laatia etukäteen. Kun koululla on yhdessä mietityt toimintamallit, kenenkään ei tarvitse selviytyä yksin.

2. Yleiset toimintaperiaatteet kriisitilanteissa

Kriisitilanteissa ensisijainen toimintavastuu on ensiksi läsnä olevalla aikuisella. Kriisiryhmän kutsuu koolle ensimmäiseksi tiedon saanut kriisiryhmän jäsen. Kokonaisvastuu kriisitilanteiden hoitamisesta ja niistä tiedottamisesta kuuluu koulun johtajalle.

Toimintamallit kriisitilanteissa vaihtelevat sen mukaan, minkälaisista tilanteista on kyse ja kuinka isoa joukkoa ne koskettavat. Tärkeää on, että **jokainen tietää, mitkä ovat ensimmäiset askeleet**: miten toimitaan oppilaan tai oppilasryhmän kanssa, mistä saa lisäapua, kenelle asiasta tiedotetaan jne. Koska tilanteen voi ensimmäisenä kohdata myös oppilas tai opiskelija, olisi heidän hyvä tietää, mistä koulussa saa apua. Ensivaiheen jälkeen on tärkeää, että koulun kriisiryhmä kokoontuu sopimaan tukitoimista: miten koulussa toimitaan välittömän psyykkisen tuen varmentamiseksi ja miten asiasta tiedotetaan koteihin. **Tiedottaminen koteihin** edellyttää sitä, että koululla on kaikkien huoltajien yhteystiedot.

Kriisitilanteiden hoidossa voidaan erottaa **välittömät tukitoimet ja jatkotoimet**. Välittömän tuen antamisen lisäksi kriisiryhmän tulee arvioida, tarvitaanko jatkossa tukitoimia sekä kuinka pitkään ja keille ne suunnataan.

Keskeinen kysymys tukitoimien suunnittelussa on, **keitä kaikkia tapahtuma koskettaa ja ketkä ovat tuen tarpeessa**. Oppilaan kuolema koskettaa vanhempien lisäksi ystäviä, luokkatovereita ja opettajia, mutta järkyttää myös muita oppilaita ja henkilöstöä. Siksi asiaa on hyvä käsitellä sekä koko koulun kanssa että oppilaan läheisten kanssa. Järkyttävät tapahtumat voivat koskettaa laajempaa yhteisöä, jolloin joudutaan pohtimaan yhteistyötä lähikoulujen tai tiedotusvälineiden kanssa. **Tiedotusvastuu on aina rehtorilla**, jolle kaikki tiedotusvälineiden yhteydenotot tulisi ohjata.

3. Toiminta äkillisissä kriiseissä, uhka- ja vaaratilanteissa

Koulun kriisityön tavoitteena on tunnistaa kriisit ja toimia niissä nopeasti, tehokkaasti ja hallitusti. Kriisisuunnitelman avulla koulu vahvistaa yhteisön ja sen jäsenten kykyä selviytyä vaikeista tilanteista ja siten myös tukea koulun henkilöstön jaksamista. Kriisin selvittäminen koulutasolla on välttämätöntä, koska koulu on aina merkittävä paikka lasten ja nuorten elämässä. Koulu yhteisö ja sen jäsenet voivat muodostaa vahvan suojaa ja turvaa antavan tuen kriisin kohdanneille.

3.1 Onnettomuus koulussa – oppilas

Välittömät toimet ja tiedottaminen

- annetaan loukkaantuneelle ensiapu ja estetään uusien vaaratilanteiden syntyminen
- tilanteen vakavuudesta riippuen hälytetään paikalle ambulanssi tai terveydenhoitaja ja mahdollisesti poliisi
- pyritään pitämään muut oppilaat pois onnettomuuspaikalta
- kuullaan silminnäkijöitä, mikäli tiedoista on apua hoitotoimenpiteisiin tai uusien vaaratilanteiden ehkäisemiseen
- tiedotetaan oppilaan kotiin onnettomuudesta ja toimenpiteistä, joihin on ryhdytty
- rehtori tiedottaa onnettomuudesta henkilökunnalle ja tarvittaessa koko koululle
- luokissa keskustellaan tapahtuneesta opettajien johdolla tosiasioissa pysyen ja mahdolliset silminnäkijätiedot keräten
- tarvittaessa rehtori tiedottaa tapahtuneesta kunnan kriisiryhmälle, johtoryhmälle ja muille yhteistyötahoille
- tiedotusvälineitä informoidaan kaupungin ohjeen mukaisesti

Jälkityö

- tapauksen laadusta riippuen 1-3 vuorokauden kuluessa jälkipuintitilaisuus
- asianmukaiset vahinkoilmoitukset ja mahdolliset korvaushakemukset
- tarvittaessa kriisiryhmän käsittely

3.2 Onnettomuus koulussa – henkilökunta

Välittömät toimet ja tiedottaminen

- samat alkutoimet kuin oppilaan kohdalla
- rehtori/vararehtori järjestää onnettomuuteen joutuneen ja auttamistoimiin osallistuvien työtehtävien hoidon
- tiedotusvastuussa oleva informoi henkilökuntaa
- oppilaille ja muille tahoille tapahtuneesta tiedotetaan rehtorin johdolla

Jälkityö

- tilanteesta riippuen jälkipuinti sekä henkilökunnan että oppilaiden kanssa

- mahdollinen käsittely kriisiryhmässä
- asianmukaiset vahinkoilloitukset ja mahdolliset korvausvaatimukset

3.3 Kuolemantapaus – oppilas

Välittömät toimet ja tiedottaminen

- ensiksi tiedon tapahtuneesta saanut ilmoittaa asiasta rehtorille
- rehtori tiedottaa tapahtuneesta henkilökunnalle
- mikäli kuolemantapaus on sattunut koulussa, yhteisesti valittu henkilökunnan jäsen vie mahdollisuuksien mukaan tiedon kotiin (ei puhelimitse)
- omaisilta tiedustellaan, mitä tapahtuneesta voidaan kertoa koulussa
- oppilaille tapahtuneesta tiedottaa rehtori tai opettajakunnan päätöksen perusteella joku opettajista yhteisessä tilassa, johon oppilaat on kutsuttu (ei keskusradion kautta)
- muita tahoja ja tiedotusvälineitä informoidaan henkilökunnan harkinnan mukaisesti
- luokissa keskustellaan opettajien johdolla ja varmistetaan tosiasioissa pysyminen
- suruliputukseen ryhdytään vasta, kun koko työyhteisö tietää tapahtuneesta
- tarvittaessa yhteys ammattiauttajiin (seurakunta, terveyskeskus, kriisiryhmä)

Jälkityö

- koululle pyritään järjestämään erillinen tila suremista ja hiljentymistä varten
- koululla voidaan järjestää muistotilaisuus 2-3 päivän sisällä (seurakunta avustaa tarvittaessa) omaisten toiveiden mukaisesti
- hautajaisiin osallistutaan omaisten toiveiden mukaisesti
- etukäteen valmistaudutaan hautajaisiin (adressi, ohjelma jne.)
- jälkityötä, esimerkiksi keskusteluja tarpeen mukaan

3.4 Kuolemantapaus - henkilökunta

Välittömät toimet ja tiedottaminen

- rehtori on yhteydessä lähiomaisiin ja selvittää, mitä tapahtuneesta voidaan kertoa koulussa sekä hoitaa tiedotuksen eri tahoille
- mikäli kyseessä on tiedotusvastuussa oleva, tiedotuksen hoitaa henkilökunnan yhteisesti sopima opettaja
- kun asia on kaikkien tiedossa, järjestetään suruliputus
- tarvittaessa hankitaan ammattiauttajien apua ja lähetetään viesti koteihin

Muistotilaisuus, hautajaiset ja jälkityö

- samat toimenpiteet kuin oppilaan kuolemantapauksen kohdassa

- oppilaiden hautajaisiin osallistumiseen lupa edesmenneen omaisilta ja oppilaiden vanhemmilta
- selvitetään koulun mahdollinen osallistuminen hautajaisvalmisteluihin ja ohjelmaan
- työyhteisön surutyö: työtovereiden tuki toisilleen ja tarvittaessa ammattiauttajien apu

3.5 Itsemurha (oppilas tai henkilökuntaan kuuluva)

Ennaltaehkäisevä toiminta

- mikäli itsemurhauhka on tiedostettu, pyritään kaikin tavoin tukemaan avun tarpeessa olevaa ja selvittämään mahdolliset koulusta johtuvat syyt
- tilanteen vakavuuden mukaan pyritään henkilö ohjaamaan ammattiauttajalle

Itsemurha

- itsemurhan tapahtuessa koulun tiloissa menetellään samoin kuin kuolemantapauksissa
- jos itsemurha tapahtuu koulun ulkopuolella, kuolinsyy kerrotaan kouluyhteisölle vain kodin suostumuksella

3.6 Läheisen kuolema

Välittömät toimet ja tiedottaminen

- jos tieto kuolemantapauksesta tulee koulupäivän aikana, menetellään suruviestin saaneen ja hänen omaistensa toiveiden mukaisesti
- mikäli viestin saanut on opettaja, huolehditaan sijaisen hankkimisesta oppitunneille
- asiasta tiedotetaan vain omaisten suostumuksella

Jälkityö

- kouluyhteisö pyrkii tukemaan asianosaisen paluuta normaaliin työjärjestykseen
- tarpeen mukaan hankitaan ammattiapua

3.7 Vaaratilanne koulussa

(esimerkiksi tulipalo, aseellinen uhka joko koulun sisältä tai ulkopuolelta, yleinen hälytystilanne)

Välittömät toimet ja tiedottaminen

- apua hälytetään välittömästi paikalle
- rehtori tai pelastusviranomainen antaa ohjeet keskusradion kautta
- vaarakeskus pyritään välittömästi eristämään
- jos kyseessä on aseellinen uhka, tilanteen hallinta kuuluu ehdottomasti poliisille
- kukin opettaja vastaa omasta ryhmästään
- jos tilanne vaatii koulurakennuksesta poistumista, käytetään lähintä poistumistietä

- toimitaan koulun turvallisuussuunnitelman mukaisesti

Yleinen hälytysmerkki

Toimintaohjeet:

1. Mene sisätiloihin.
2. Sulje ovet, ikkunat, tuuletusaukot ja ilmastointi.
3. Avaa radio ja odota rauhallisesti viranomaisten ohjeita.
- 4.

Toimi ohjeiden mukaan.

1. Älä käytä puhelinta. Ylikuormitus voi estää hätäpuheluiden perillepääsyn.
2. Pysy sisätiloissa. Ulkona voit joutua vaaraan. Jos alueelta on poistuttava, saat siitä erillisohteet joko radiossa tai kaiuttimella.

Jälkityö

- koteihin tiedote tapahtumasta
- kriisiapua tarvittaessa
- mahdolliset vahinko- ja korvausvaatimukset

3.8 Koulun ulkopuolinen vakava tapahtuma

(esimerkiksi suuronnettomuus)

- tapauksesta riippuen kouluyhteisö sopii kotien kanssa siitä, miten paljon asiasta tiedotetaan koulussa ja miten koulu ottaa osaa esimerkiksi kuolemantapauksiin
- kouluyhteisön jäseniä koskevissa suuronnettomuuksissa menetellään samoin kuin vastaavissa yksilöä koskevissa tilanteissa
- kouluyhteisön ulkopuolisista katastrofeista pyritään tarpeen vaatiessa keskustelemaan oppilaiden esittämien kysymysten pohjalta

3.9 Epäily päihteiden/huumeiden käytöstä

- epäilty/epäilty toimitetaan kouluterveydenhoitajalle tai terveyskeskukseen
- tilanteesta riippuen otetaan yhteyttä kotiin/koteihin
- tapauksiin sovelletaan koulun normaaleja rangaistustoimenpiteitä

4. Johtamisen periaatteet, yhteistyö sekä työn- ja vastuunjako

Kriisitilanteessa päävastuu toiminnasta on **rehtorilla**. Kuitenkin **jokainen henkilökuntaan kuuluva ja oppilas** on velvollinen tekemään kriisitilanteessa parhaansa auttaakseen muita. Jokainen pyrkii myös henkilökohtaisesti estämään paniikkitalanteen syntymistä. Kriisitilanteessa toimintavastuu on aluksi läsnä olevalla aikuisella. **Opettajan** ensisijaisena tehtävänä on kriisitilanteessa huolehtia omista oppilaistaan. Vakavan kriisin selvittelyn ja jatkokäsittelyn hoitaa koulun **kriisiryhmä**.

Vastuu tiedottamisesta on rehtorilla. Hänen poissa ollessaan tiedotusvastuu on apulasirehtorilla ja sen jälkeen jollakin henkilökuntaan kuuluvalla.

Koulun oppilashuoltoryhmä on koulun kriisiryhmä.

Koulun kriisiryhmän tehtävänä on

- kirjata kriisitilanteessa ryhmän sisäinen työnjako ja vastuuketju
- selvittää kriisitilanteissa tärkeät yhteistyötahot
- ottaa selvää tosiasioista
- organisoida toiminta kriisitilanteissa, miettiä tarvittavien toimien laajuus, delegointi ja koordinointi
- harkita ulkopuolisen avun ja konsultaation tarpeellisuuden
- sopia jatkotoimien organisoimisesta ja tiedottamisesta
- tiedottaa koulun henkilökunnalle asiasta
- päättää kuka kertoo ja miten koulun oppilaille sekä suunnitella, millä tavoin estetään huhujen leviäminen
- päättää kuka vastaa tiedottamisesta koulun ulkopuolella (jos on kysymys henkilökriisistä, on tiedottamisesta ja asian käsittelytavasta sovittava perheen kanssa)
- huolehtia välittömistä henkisen tuen tarpeista sekä mahdollisista jatkotoimista
- huolehtia, ettei kukaan jää yksin vaikeassa tilanteessa
- kannustaa kuuntelemaan ja keskustelemaan asioista myös kotona
- arvioida kriisitilanteissa toteutettuja toimia ja tehdä kriisisuunnitelmaan tarvittavat muutokset
- pitää kriisisuunnitelma ajan tasalla (päivittää yhteystiedoissa tai koulun olosuhteissa tapahtuneet muutokset)
- ylläpitää kriisivalmiutta perehdyttämällä uudet työntekijät kriisisuunnitelmaan sekä järjestämällä koko henkilöstölle vuosittain siihen liittyvää tiedotusta ja koulutusta

5. Sisäisen ja ulkoisen viestinnän sekä opetuksen järjestäjän ja koulun välisen tiedottamisen periaatteet.

Viestinnän rooli korostuu kriisi- ja poikkeustilanteissa, koska poikkeavissa tilanteissa tiedon tarve kasvaa nopeasti. Toimivan kriisiviestinnän edellytys on, että viestinnän perusteet ovat kunnossa. Erityistilanteissa viestintää hoidetaan tehostamalla toimivia viestintäprosesseja. Tehostetun viestinnän tavoitteena on tilanteen hallittu hoitaminen, lisävahinkojen torjuminen, tarpeettomien huolien hälventäminen, palveluiden korvaamisesta viestiminen ja väärän tiedon leviämisen estäminen.

Ensisijaisesta sisäisestä tiedottamisesta vastaa se, joka saa ensimmäisenä tiedon kriisitilanteesta. Tiedostusvastuu koulun sisällä ja erityisesti koulun ulkopuolelle on rehtorilla, apulaisrehtorilla tai heidän poissa ollessaan seuraavaksi jollakin muulla henkilökunnan jäsenellä. Koulun kriisiryhmä sopii tiedottamisen tavoista ja sisällöstä vakavissa kriisitilanteissa. Kouluissa noudatetaan Lieksan kaupungin ohjeita kriisiviestinnästä. Avoimella ja nopealla viestinnällä vahvistetaan luottamusta kaupungin ja muiden viranomaisten toimintakykyyn poikkeuksellisessakin tilanteessa. Lieksan kaupungilla on erillinen kriisiviestintäohje, joka on myös osa kaupungin valmiussuunnitelmaa.

Kriisiviestintä mielletään yleensä isoksi onnettomuudeksi, minkä ohella on hyvä tarkentaa ns. häiriötilanneviestintää. Häiriötilanteena voidaan pitää kaikkea ns. tavallisuudesta poikkeavaa tapahtunutta. Häiriötilanteita ovat esimerkiksi häiriöt veden-, sähkön- tai lämmönjakelussa, onnettomuudet ja uhkatilanteet, tulipalot, talouteen ja rahoitukseen liittyvät ongelmat, oman organisaation virheet ja niistä aiheutuva negatiivinen julkisuus tai muu negatiivinen julkisuus. Myös esimerkiksi kaupungin omaisuuteen kohdistuva ilkivalta on esimerkki häiriötilanteesta. Häiriötilanneviestinnässä korostuvat nopeus, avoimuus, luotettavuus, tehokkuus ja selkeys. Häiriöviestintä on pohjimmiltaan samanlaista viestintää kuin normaalioloissakin. Kaikista poikkeavista tilanteista on aina kerrottava omalle esimiehelle, ja hänen poissaollessaan joko hänen sijaiselleen tai esimiehelleen. Esimiehen tulee ilmoittaa tilanteesta palvelualueiden johtajille, jotka välittävät tiedon eteenpäin kaupunginjohtajalle ja muulle johtoryhmälle.

6. Kriisivalmiuden ylläpitäminen

Onnettomuuksia sattuu onneksi harvoin, ja työntekijät vaihtuvat ja ihmiset unohtavat. Siksi **kriisisuunnitelman päivittäminen ja läpikäyminen henkilöstön kanssa vuosittain**, esimerkiksi kouluvuoden alkaessa, on tärkeää. Koulussa tulee järjestää vuosittain palo- ja pelastusharjoitukset, joihin osallistuvat sekä työntekijät että oppilaat. Näissä tilanteissa voidaan harjoitella sekä fyysisen että psyykkisen ensiavun antamista. Lisäksi henkisen tuen antamisen valmiuksia voidaan sisällyttää esimerkiksi terveystiedon opetukseen.

Kriisisuunnitelma on käytännön työväline, joka elää ja kehittyy ajan myötä. Yhteystiedot päivitetään säännöllisin väliajoin ja toimintaohjeita muutetaan ja parannetaan kokemusten karttuessa. Koulujen kokemusten mukaan erilaisten kriisitilanteiden myötä toimintaohjeet konkretisoituvat ja selkiytyvät. **Suunnitelmaa täydennetään**, jos ilmenee uhkia, joihin ei aiemmin ole osattu varautua.

7. Kriisisuunnitelmaan perehdyttäminen

Koulun kriisivalmius edellyttää koko **koulun henkilöstön perehdyttämistä**. Kaikilla koulun työntekijöillä tulee olla valmiudet toimia kriisitilanteessa, koska kuka tahansa voi kohdata sen ensimmäisenä. Myös oppilailla tai opiskelijoilla on hyvä olla valmiudet toimia erilaisissa hätätilanteissa, kuten onnettomuus, tulipalo, säteilyvaara tms. Kriisisuunnitelmaan perehdyttäminen voi tapahtua opettajankokouksissa, koulutus- tai keskustelutilaisuuksissa jne.

Opettajilla on keskeinen rooli oppilaiden tai opiskelijoiden selviytymisen tukemisessa, koska he kohtaavat heidät lähes päivittäin. Siksi heillä olisi hyvä olla valmiudet sekä kriisitilanteiden välittömään kohtaamiseen että henkisen tuen antamiseen. Opettajat voivat kuitenkin tarvita oppilashuoltohenkilöstön ja/tai muiden erityistyöntekijöiden apua oppilaiden tai opiskelijoiden surun tai järkytyksen kohtaamisessa ja käsittelyssä.

Kriisisuunnitelmasta tulee tiedottaa oppilaille tai opiskelijoille sekä vanhemmille esimerkiksi lukuvuositedotteessa ja vanhempainilloissa.

8. Yhteistyötahot kriisitilanteissa

Kriisitilanteissa tarvitaan nopeaa toimintaa, siksi **hätänumerot** ja yhteistyötahot tulee olla tiedossa ennen kuin mitään tapahtuu. Kriisisuunnitelman liitteeksi kirjataan koulun **kriisiryhmän yhteystiedot** sekä muut tarpeelliset puhelinnumerot. Kriisitilanteissa tärkeitä auttajia voivat olla mm. poliisi, palo- ja pelastustoimi, terveyskeskus, sairaala, lastensuojelu, kunnan kriisiryhmä, kasvatus- ja perheneuvola, lastenpsykiatrian tai nuorisopsykiatrian klinikka, sosiaalitoimi ja seurakunta.

Ammattiauttajat neuvovat, miten keskustella lasten ja nuorten kanssa ja miten tukea heidän selviytymistään. Tarvittaessa koulu voi pyytää apua esimerkiksi kunnan kriisiryhmältä (psykologinen jälkipuinti- eli debriefing-ryhmä), kasvatus- ja perheneuvolasta tai terveyskeskuksesta.

Jokainen koulu listaa tämän suunnitelman lisäksi seuraavat **koulukohtaiset tiedot** liitettäväksi suunnitelmiin:

1. Tärkeät puhelinnumerot

- yleinen hätänumero 112, poliisi, myrkytyskeskus, hälytyskeskus, taksi
- ambulanssi, terveyskeskus, sairaala, lastensuojelupäivystys
- koulun tai oppilaitoksen kriisiryhmän jäsenet ja heidän yhteystiedot

2. Koulukohtaiset hätäensiapuohjeet (turvallisuussuunnitelma)

- ensiapuohjeet onnettomuustilanteissa
- koulun tai oppilaitoksen pohjakaava, poistumistiet, puhelimien paikat yms.